

חדשות מהגן הבוטני האוניברסיטאי בגבעת רם, ירושלים

9.4.2017 -

אורי פרגמן-ספיר fragman@botanic.co.il

תקציר: עוד אביב חולף לנגד עינינו ועוד עונה של גידול צמחי בר עוברת בגן הבוטני - שנה בה ניסינו לגדל צמחים רבים ולמדנו מהצלחות וכשלונות. בסתיו נזרעו זרעים של מאות מינים של צמחים מכל העולם, חלקם צמחי ארץ-ישראל וסביבתה. צוות השתלנים, בניהולה של מאיה אבוטבול, מתמודדים עם מאות צמחים הדורשים תנאי הנבטה וגידול מגוונים, זהו אתגר גדול, מרתק וגם קשה.

=====

עוד אביב חולף לנגד עינינו ועוד עונה של גידול צמחי בר עוברת בגן הבוטני - שנה בה ניסינו לגדל צמחים רבים ולמדנו מהצלחות וכשלונות. בסתיו נזרעו זרעים של מאות מינים של צמחים מכל העולם, חלקם צמחי ארץ-ישראל וסביבתה. צוות השתלנים, בניהולה של מאיה אבוטבול, מתמודדים עם מאות צמחים הדורשים תנאי הנבטה וגידול מגוונים, זהו אתגר גדול, מרתק וגם קשה.

גם השנה התרכזנו בצמחים נדירים. לגידול צמחים נדירים אלו שלוש מטרות עיקריות : 1. שימור Ex Situ (מחוץ לאתר בטבע) של הצמחים הללו ויצירת מאגרי חומר צמחי שלהם להחזרה לטבע לאתרים חדשים או לאישוש אוכלוסיות חלשות. 2. הצגה של הצמחים הללו לקהל הרחב (כ-250,000 איש ביקרו בגן בשנה החולפת), לימוד הכרת המינים והעלאת המודעות לנושא שימור צמחים ושימור טבע. 3. תיעוד מצולם של כל אברי הצמחים הללו. הפעם נספר על כמה מינים נדירים מהארץ ושכנותיה.

איריס הביצות גדל בהצלחה כבר 15 שנים בגן, הוא פורח בעוצמה וחונט פירות. הוא משגשג דווקא בדליים בהם הוא גדל. הדליים יבשים בקיץ ואנו מתחילים להשקותם באוקטובר. בניגוד לשאר הגיאופיטים, הדורשים תנאי ניקוז קרקע טובים, איריס הביצות גדל בטבע בקרקעות המוצפות בחורף. על כן הדליים שלו מונחים על צלחות גדולות האוגרות מים ומחקות כך את התנאים בטבע. אנו מנסים לשמר אוכלוסיות שונות של הצמח בארץ והריבוי שלו הוא בעיקר בריבוי אל-מיני של חלוקת קני שורש, כך אנו שומרים על הזהות

הגנטית של צמחי המקור.

מימין - איריס הביצות. צילם: אורי פרגמן-ספיר ©
משמאל - נבט של ביברשטייניה שסועה. צילם: אורי פרגמן-ספיר ©

ביברשטייניה שסועה (צמח ממשפחת הביברשטיניים הגדל רק בחרמון) נבטה בהצלחה השנה ולמיטב ידיעתנו לראשונה בארץ. את הזרעים אספנו בחרמון הגבוה. שלב ראשון וקשה של הנבטה עבר בשלום. נראה אם נצליח לייצב מהנבטים צמחים שיגדלו ויפרחו בשנים הבאות. את הביברשטייניה אנו מגדלים בטרסטת הגיאופיטים בעציצים ובדליים, כך אנו יכולים לעקוב אחר מצב הצמחים ולשנות את תנאי הגידול. יתכן שצמחי הביברשטייניה יקבלו טיפול קור (3 חודשים במקרה) שיחקו את החורף הקשה של החרמון, כפי שאנו עושים עם גיאופיטים הרריים אחרים כמו שום הלבנון ושום סנין.

כדן נימי (*Muscari filiforme*) הוא מין שתיאר הבוטנאי היהודי פנחס ראוונה מצ'ילה (Ravenna, 2001). במאמר זה ביחד עם עוד כמה מינים "לא טובים" הוא תאר את המין הזה, שנחשב עד כה כ**כדן סגול** בארץ. למעשה מדובר באוכלוסיות המדבריות של כדן סגול, להן יש פרח קטן, קצר ודמוי-כד ועלים דקים יותר ומפותלים יותר, לעומת אוכלוסיות הספר של כדן סגול, בהן הפרח ארוך יותר והעלים עבים יותר. אספנו בשנים האחרונות פרטים משתי הצורות והשנה הן פרחו יחדיו, זו היתה הזדמנות להשוות ביניהן במקום אחד תחת תנאים זהים. הסימנים בהם הבחנו בשדה נראים גם בגן ולכן הם כנראה גנטיים.

השאלה המעניינת היא האם כדן סגול משתנה בהדרגה במדבר יהודה לכדן נימי האופייני
לנגב המזרחי או מדובר בארץ בשני מינים שונים.

תמונה ימנית: מימין - כדן נימי; משמאל - כדן סגול
תמונה שמאלית: מיאגרון אוזני
צילם: אורי פרגמן-ספיר ©

מיאגרון אוזני הוא צמח אדום בישראל (שמידע וחוב' 2011). בניגוד להרבה צמחים
אחרים, זה צמח קל מאד לגידול, הנביטה קלה ללא טיפול מיוחד והצמח פורח במהרה עוד
בחורף. גידול הצמח בגן הבוטני מאפשר לנו לתעד בקלות את הפרחים בצילומי תקריב,
כמו את שאר אברי הצמח. הזרעים הרבים שאנו מייצרים מפוזרים בעוד גנים בוטניים בארץ
ובעולם כמו גם בגני מקלט של רשות הטבע והגנים.

עוד בכלנית על **מיאגרון אוזני: הצמח האדום מיאגרון אוזני התגלה בפלשת**

מרווה רחבת-גביע היא צמח נדיר ואדום בארץ המוכר בעיקר ממרומי החרמון (שמידע
וחוב' 2011). הצמח היה ידוע משני אתרים בהרי יהודה, בית זית ממנו נכחד וחרבת טורה
באגן נחל שורק. לפני כמה שנים יצאנו עם אנשי רשות הטבע והגנים לאתר את הצמחים
בחר' טורה. מצאנו לצערנו רק 3 צמחים שנראו לנו כמרווה רחבת-גביע והם גדלים בתוך
ריכוז גדול של מרווה משולשת. ממצא מעניין נוסף אותו גילינו בשטח היה בדמות פרטי
ביניים שנראים בני כלאיים בין שני המינים (פרטים עם עלים משולשים כמו במרווה

משלושת וגביעים גדולים כמו במרווה רחבת-גביע). לא מפתיע ששני מינים אלו מכליאים היות והם משתייכים לאותה סקציה בסוג מרווה (פיינברון, 1986). אספנו מעט ייחורים משלושת הפרטים שנראו לנו מרווה רחבת-גביע "נקיה" ואותם גידלנו לצמחים גדולים. אנו מרבים את הצמחים הללו מייחורים כבר כמה שנים וגם מזרעים בעזרת המידע להנבטה שקיבלנו מאנשי בנק הגנים. מרווה רחבת-גביע של הרי יהודה שונה מזו של החרמון בגביע שלה, הוא קטן בשלב הפריחה וגדל מאד רק בשלב הפרי. את הצמחים שריבינו שתלנו בשטחי הגן הבוטני ואנו רואים שהם שורדים הרבה יותר טוב מאשר צמחים מהחרמון המגיעים מאזור אקלימי שונה. צמחים נוספים נשתלו ביוזמתנו בפעילות חברתית של בני נוער בעמק הצבאים, וגם בפארק לאומי נבי סמואל, שם הם פרחו כל הקיץ. אנו תקווה שנוכל לייסד כמה מוקדים של מרווה נדירה זו ובכך להצילה ממש רגע לפני שהיא נעלמת ב"ים" המרווה המשלושת בחר' טורה.

מימין - ייחורים של מרווה רחבת-גביע במרכז - ייחורים של צתרה מדברית משמאל - צתרה מדברית פורחת כל הקיץ בתנאי השקיה צילם: אורי פרגמן- ספיר ©

צתרה מדברית היא מין אדום ואנדמי למדבר יהודה (שמידע וחוב' 2011). קיבלנו צמח בודד מהגן הבוטני של הר הצופים אשר פרח שנתיים בעוצמה רבה כל הקיץ תחת משטר השקיה קבוע. השנה ניסינו לרבות את הצמח מייחורים וגילינו שהדבר קל מאד. ייצרנו עשרות שתילים שהועברו לגנים בוטניים נוספים כמו גם לגן המקלט החדש בנבי סמואל.

לסיום נספר על שני מינים מעבר לגבולות הארץ :

ורוניקה כפופת-עוקצים היא מין נדיר של הרים גבוהים ומדבריים בירדן ובמזרח התיכון,

הזרעים שלה נזרעו בסתיו, הם נבטו בקלות, פרחו בפרחי תכלת זעירים עוד בחורף, בהם כנראה התרחשה האבקה עצמית. מהר מאד הופיעו הפירות האופייניים ונטויים מטה של הצמח ובהם זרעים רבים לשנה הבאה.

רקפת לבנונית (*Cyclamen libanoticum*), היא מין נדיר מאד של הרי הלבנון, הגדל רק בג'בל מוסה הגירני בעמק איברהים ברום 600-950 מ' (אתר Cyclamen Society). העלים גדולים ופחות משוננים מעלי רקפת מצויה ויש להם לרוב כתם ירוק משולש במרכז. בתחילת האביב השנה פקעות הצמח פרחו לראשונה אצלנו. נהננו מאד מהפרחים הגדולים (2-3 ס"מ), אם כי נמוכים. עוקץ הפרי מסתלסל בדומה לעוקץ הפרי של רקפת יוונית. הרקפת הלבנונית גדלה במיכלים בטראסת הגיאופיטים בייחד עם עוד כמה רקפות אחרות: רקפת מצויה, רקפת מצויה זן סתווי, רקפת יוונית, רקפת קיסוסית, רקפת בלארית, רקפת הלנית, רקפת קפריסאית ועוד. בתצוגה זו של מינים שונים של הסוג החשוב הזה ניתן לראות את השונות המורפולוגית והפנולוגית בין המינים ובין האזורים הגיאוגרפיים.

מימין - ורוניקה כפופת עוקצים
משמאל - רקפת לבנונית
צילם: אורי פרגמן-ספיר ©

ספרות

שמידע, א., פולק, ג., פרגמן-ספיר, א., 2011. הספר האדום צמחים בסכנת הכחדה בישראל, כרך ב'. רשות הטבע והגנים

Feinbrun, N. 1986. Flora Palaestina Vo. 4. The Israel Academy of sciences and Humanities. Jerusalem.

Ravenna, P. 2001. New or critical Muscari species from Israel

(Hyacinthaceae). Onira botanical leaflets 6: 19-23.

The Cyclamen Society website

<http://www.cyclamen.org/plants/species/cyclamen-libanoticum/>

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: חדשות מהגן הבוטני האוניברסיטאי בגבעת רם, ירושלים - 9.4.2017 , כתב-עת
"כלנית" מספר 4.